

MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINING O'RNI.

Maxsus pedagogika kafedrasida o'qituvchisi
Mirsaid Yunusov Xudayarovich
mirsaid.yunusov.90@mail.ru
tel: +998976440217

Annotatsiya:

Maxsus ta'lim vositasi sifatida kompyuter ham o'qituvchi, ham o'quvchi uchun yordamchi vazifasini o'tashi mumkin. O'qituvchi uchun bu avtomatlashtirilgan sinf jurnali, so'rovlar o'tkazish va o'quv natijalarini qayta ishlash vositasi, darslarga tayyorgarlik ko'rish va laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish uchun vosita. O'quvchi uchun topshiriqlarni bajarish vositasi, ikkalasi uchun ham haqiqiy dunyoni modellashtirish vositasi.

Kalit so'z: Maxsus ta'lim, kompyuter texnologiya, mono-texnologiya, penetratsion texnologiya, multimedia va telekommunikatsiya, individual axborot maydoni, interaktiv rejim, modellashtirish.

Maxsus ta'lim jarayonini zamonaviy tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu uni sanoatlashtirish: o'quv jarayonini boshqarish samaradorligini oshirish maqsadida axborot texnologiyalaridan keng foydalanish. Shu bilan birga, kompyuter nafaqat hisoblash ishlarini bajarish va fizikaviy va ishlab chiqarish texnologik jarayonlarini modellashtirish vositasi, balki o'qitish uslublari va umuman o'quv jarayonini tashkil etishga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan o'qitish vositasidir.

Kompyuterdan foydalanadigan texnologiyalarni o'rganish uchun biz kompyuter texnologiyalari atamasidan foydalanamiz. O'qitishning kompyuter (yangi axborot) texnologiyalari bu o'quvchi uchun ma'lumot tayyorlash va uzatish jarayonlari bo'lib, uning vositasi kompyuter hisoblanadi.

Kompyuter texnologiyasini quyidagi variantlarda amalga oshirish mumkin:

- "penetratsion" texnologiya sifatida (ma'lum mavzular bo'yicha kompyuter ta'limidan foydalanish, ba'zi didaktik vazifalar uchun bo'limlar);
- ushbu texnologiyada ishlatiladigan qismlarning asosiy, aniqlovchi, eng muhim qismi sifatida;
- mono-texnologiya sifatida (barcha mashg'ulotlar, o'quv jarayonini barcha boshqarish, shu jumladan diagnostika, monitoringning barcha turlarini, kompyuterdan foydalanishda)

Kompyuter o'qitish vositalari interfaol deb nomlanadi, chunki ular o'quvchi va o'qituvchining harakatlariga "javob berish", ular bilan suhbatga kirishish, bu kompyuterni o'qitish usullarining o'ziga xos xususiyati.

Maxsus ta'lim vositasi sifatida kompyuter ham o'qituvchi, ham o'quvchi uchun yordamchi vazifasini o'tashi mumkin. O'qituvchi uchun bu avtomatlashtirilgan sinf jurnali, so'rovlar o'tkazish va o'quv natijalarini qayta ishlash vositasi, darslarga tayyorgarlik ko'rish va laboratoriya mashg'ulotlarini o'tkazish uchun vosita. O'quvchi uchun topshiriqlarni bajarish vositasi, ikkalasi uchun ham haqiqiy dunyoni modellashtirish vositasi.

O'quvchi uchun kompyuter turli funktsiyalarni bajaradi:

- o'qituvchi,
- o'rganish ob'ekti,
- hamkorlikdagi jamoa,

O'qituvchi ishida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish quyidagi funktsiyalarni o'z ichiga oladi:

1. Maxsus ta'lim jarayonini umuman sinf darajasida, predmetni umuman tashkil qilish (o'quv jarayoni jadvali, tashqi diagnostika, yakuniy nazorat)
2. Sinf ichida faollashtirish va muvofiqlashtirishni tashkil etish, ish joylarini tartibga solish, ko'rsatma berish, sinf tarmog'ida boshqarish.
3. O'quvchilarni individual kuzatish, individual yordam ko'rsatish, bola bilan individual "inson" aloqasi. Kompyuter yordamida o'qitishning individual variantlari vizual va eshitish tasvirlari yordamida amalga oshiriladi.
4. Axborot muhiti tarkibiy qismlarini tayyorlash (har xil turdagi o'quv mashg'ulotlari, namoyish uskunalari, kompyuter bilan bog'langan, dasturiy ta'minot va tizimlar, o'quv qo'llanmalari va boshqalar), ularning ma'lum bir o'quv kursining predmet mazmuni bilan aloqasi.

Axborot tayyorlashning bir qismi sifatida kompyuterning asosiy funktsiyalarini ta'kidlab o'tamiz:

- maxsus ta'lim ma'lumotlarining manbai (o'qituvchi va kitobni qisman yoki to'liq almashtirish);
- ko'rgazmali qo'llanma (multimedia va telekommunikatsiya imkoniyatlariga ega sifat jihatidan yangi daraja);
- individual axborot maydoni;
- o'quv apparatlari;
- diagnostika va nazorat qilish vositasi.

Kompyuterdan oqilona foydalanish o'quv ma'lumotlarini uzatishning yangi, yanada samarali usullaridan foydalanishga, o'quv jarayonini boshqarishning ba'zi tartiblarini avtomatlashtirishga imkon beradi.

Kompyuter ta'limi texnologiyalarini ishlab chiqish tajribasini umumlashtirib shuni aytish mumkinki, ulardan faqat yetarlicha yuqori pedagogik samaradorlikka ega bo'lganlar:

- 1) turli xil bilim vazifalarini hal qilish jarayonida interaktiv rejimni ta'minlash;

- 2) o'rnatilgan kataloglarga ega bo'lishi;
- 3) ma'lumotlarni modellashtirish va individual topshiriqlar berishni ta'minlash;
- 4) aksariyat muntazam hisob-kitoblardan xoli;
- 5) har xil usul va yondashuvlarni taqqoslashni, shuningdek kompyuter eksperimentidan foydalanib naqshlarni izlashni ta'minlash;
- 6) o'zgaruvchan savollar va javoblar banki asosida tezkor va joriy testlarni o'tkazadi;
- 7) ishni to'xtatish va davom ettirish imkoniyatini ta'minlash;
- 8) savollar, xatolar va takrorlangan xatolar sonini hisobga olgan holda talabning ishini baholash;
- 9) o'quv ishi va o'qituvchi uchun o'quv ishlarining natijalarini saqlab qolish.

Yig'ilgan axborot tuzilmalari uslubiga asoslangan o'quv texnologiyalari o'quv materialida talabalarning individual qobiliyatlari va istaklari, qiziqishlari va ehtiyojlarini rivojlantirish bilan bog'liq bo'lgan uning asosiy, majburiy qismi va ortiqcha darajasini belgilashga imkon beradi.

Maxsus ta'limni axborotlashtirish bilan bog'liq o'zgarishlar ushbu imkoniyatlarning to'liq amalga oshirilishini ta'minlaydigan, sinflar devorlarini bir-biridan uzoqlashtiradigan, keng bilim olami, shu jumladan madaniyatlar suhbatlari uchun yo'l ochadigan vositalardan foydalanishni taqozo etmoqda. Avvalo, zamonaviy kompyuter telekommunikatsiyalari tufayli biz uchun yangi imkoniyatlar ochilmoqda.

O'quvchilar tarmoqlarning eng boy axborot resurslaridan foydalanish imkoniyatini qo'lga kiritadilar va teleko'priklar doirasida boshqa maktablar, shaharlar, viloyatlar, respublikalar va hattoki boshqa mamlakatlardan kelgan o'quvchilar bilan o'zlari qiziqqan loyihada birgalikda ishlash imkoniyatini qo'lga kiritishadi - deyarli butun dunyo bilan muammolarni muhokama qilish. Hamkorlik va hamkorlikning ushbu istiqbollari guruhlarda va individual ravishda ularning mustaqil bilim faoliyati uchun eng kuchli turtki yaratadi. Birgalikda ishlash talabalarni o'rganilayotgan muammo bo'yicha turli xil qarashlar bilan tanishishga, qo'shimcha ma'lumot izlashga, o'z natijalarini baholashga undaydi. O'qituvchi yetakchiga, koordinatori, maslahatchisiga aylanadi, unga ish bilan murojaat qilinmaydi, balki nufuzli ma'lumot manbai, mutaxassis sifatida qaraladi. Sinfdagi oraliq natijalarni muhokama qilish, munozaralar, aqliy hujum, ma'ruzalar, tezislarda boshqacha sifat kasb etadi, chunki ularda nafaqat darsliklar va rasmiy ma'lumotnomalardan materiallar, balki boshqa mintaqalardagi loyiha sheriklarining fikrlari ham mavjud. Telekommunikatsiya talabalarga mustaqil ravishda dunyoda sodir bo'layotgan voqealar to'g'risida o'z qarashlarini shakllantirishga, ko'plab hodisalardan xabardor bo'lishga va ularni turli nuqtai nazardan o'rganishga imkon beradi va nihoyat, ba'zi muammolarni faqat

birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan hal qilish mumkinligini tushunadi. Bular global fikrlash elementlari. Internetdagi ulkan ma'lumot dengizida o'quvchilar uchun o'quv qo'llanmasida, ma'lumotnomalarda mavjud bo'lgan ma'lumotlarga qo'shimcha ravishda kerakli materiallarni tanlash imkoniyati ochiladi.

Yangi axborot texnologiyalaridan foydalanishning afzalliklaridan biri bu og'zaki o'qitish usullaridan izlash va ijodiy faoliyat uslublariga qayta e'tibor berishdir. Kompakt disklarda o'quv ma'lumotlarini ishlatish darslik yoki uning yangi versiyasini almashtirish emas, balki bu o'quv jarayonini tashkil etishning individual va guruhli shakllaridan keng foydalangan holda materialni tahlil qilish va umumlashtirishda talabalarning mustaqil faoliyatini tashkil etishga asos yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kompyuternoye obucheniye i samoobucheniye. // Informatika i obrazovaniye, № 6, 1991.
2. Zamonaviy ta'limda raqamli tizimlarini qo'llash: filologiya va pedagogika sohasida zamonaviy tendensiyalar va rivojlanish omillari" xalqaro ilmiy-amaliy masofaviy konferensiya Toshkent 2020 yil may odilov doston zamonaviy axborot texnologiyalari nutq nuqsonlarini bartaraf etishda muhim omil sifatida.
3. , Новые informacionnyye tehnologii v obrazovanii i upravlenii uchebnym zavedeniyem. // Kompyutery v uchebnom prosesse, № 8, avgust 1996, strannyy spetsialnyy jurnal dlya rytlivyyx umov lyubogo vozrasta, ООО "INTERSOSIOINFORM".
4. Yunusov, M. (2020). Metodika obucheniya detey s narusheniem sluxa na osnove multimedийных средств. *Архив Научных Публикаций SPI*, 1(71).
извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6367
5. Yunusov, M. (2020). KАР ВА ЗАИФ ЭШИТУВЧИ БОЛАЛАР ТАЪЛИМИ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(76).
извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6465
6. Akramova, X. (2020). AҚЛИ ЗАИФ ЎҚУВЧИЛАРНИ КОМПЬЮТЕР ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ АСОСИДА МЕХНАТ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-9.
извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4013
7. Axrova, S. (2020). HOZIRGI ZAMONDA AUTIZMLI BOLALARNING TA'LIM-TARBIYA MUAMMOSI . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(75).
извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6485
8. Axrova, S. (2020). AUTIZMLI BOLALARGA TASHXIS QO'YISH USULLARI. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(74).
извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6487

9. Axroqova, S. (2020). Медико-педагогические и психологические основы подготовки детей с синдромом аутизма к социальной жизни. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(74)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6488
10. Yunusov, M. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(75)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6480
11. Akramova, X. (2020). СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ РАБОТА С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. *Архив Научных Публикаций JSPI, 7(1)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/674
12. Л. М. Шипицына. Хрестоматия. Детский аутизм. Санкт-Петербург. 1997
13. Muzaffarova, X. (2020). ДИДАКТИК ЎЙИН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ – ПЕДАГОГИК ФЕНОМЕН СИФАТИДА. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(92)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/7483
14. Muzaffarova, X. (2020). АҚЛИ ЗАИФ БОЛАЛАР БИЛАН КОРРЕКЦИОН-РИВОЖЛАНТИРИШ ИШЛАРИНИ ТАШКИЛЛАШТИРИШГА ЯНГИЧА ЁНДОШУВЛАР: UZ АКАДЕМИЯ. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(92)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/7485
15. Muzaffarova, X. (2020). Oligofrenopedagogikada foydalaniladigan tadqiqot metodlari. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(92)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6710
16. Muzaffarova, X. (2020). Ўзбекистонда баклавр педагогларни тайёрлашнинг инновацион моделлари. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(92)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6707
17. Muzaffarova, X. (2020). Pedagogik texnologiyalar va ularni maxsus ta'lim mussasalariga tadbiq etish . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(92)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6711
18. Muzaffarova, X. (2020). THE CORRECTIVE IMPORTANCE OF INCLUSIVE EDUCATION FOR CHILDREN WITH DISABILITIES. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(94)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/2537
19. Muzaffarova, X. (2020). DIZARTRIYANI BARTARAF ETISH BO'YICHA OLIV BORILADIGAN LOGOPEDIK TA'SIR TIZIMI. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(90)*. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6306
20. Muzaffarova, X. (2020). БАДИИЙ АДАБИЁТ - БОЛАЛАР НУТҚИНИ РИВОЖЛАНИШИРИШНИНГ ОМИЛИ СИФАТИДА. *Архив Научных*

Публикаций JSPI, 1(88). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6825

21. Muzaffarova, X. (2020). Aqliy rivojlanishida muammosi bo'lgan kichik maktab yoshdagi o'quvchilarning eshitish idrokini rivojlantirishda didaktik o'yinlardan foydalanish . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(81).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6724

22. Muzaffarova, X. (2020). Maxsus maktablarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarning o'ziga xosligi . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(81).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6727

23. Muzaffarova, X. (2020). ESHITISHIDA NUQSONI BOR O'QUVCHILARIGA ARIFMETIK AMALLARNI BAJARISHDA AXBOROT TECHNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(81).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6750

24. Muzaffarova, X. (2020). Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik - korreksion ishlarni to'g'ri tashkillashtirish usullari. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(80).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6731

25. Muzaffarova, X. (2020). Sinf dan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlarni rejalashtirish va ularga bo'lgan talablar . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(80).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6737

26. Muzaffarova, X. (2020). Логопедик машғулотларда болалар сўз бойлигини ошириш бўйича тавсиялар. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(80).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6743

27. Muzaffarova, X. (2020). Duduqlanish va uni korreksiyalash bo'yicha olib boriladigan logopedik ishlar : Хотин-қизларнинг фан, таълим, маданият ва иновацион технологияларни ривожлантириш соҳасидаги ютуқлари 2019 йил 17-18 май 305 бет . *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(72).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6304

28. Sharipov, S. (2020). ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ BOLALAR MAXSUS VA INKLYUZIV TA'LIM TIZIMIGA DEFEKTOLOG-KADRLARNI TAYYORLASH MASALALARI. *Архив Научных Публикаций JSPI, 22(1).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/2142

29. Akramova, X. (2020). Aqli zaif ўқувчиларни компьютер технологиялари асосида меҳнат кўникмаларини шакллантириш. *Архив Научных Публикаций JSPI, 1(16), 1-9.* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4013

30. Akramova, X. (2020). Коррекционно-педагогические обобенности формирование навыков здорового образа жизни у детей с умственной отсталостью в семейных условиях. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/918
31. Akramova, X. (2020). Социально-педагогическая работа с детьми дошкольного возраста. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/674
32. Akramova, X. (2020). Didactic Foundations of Labor Activity for Children with Intellectual Disabilities. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/682
33. Akramova, X. (2020). Методика формирования общих трудовых навыков у умственно отсталых учеников через компьютерные мультимедийные программы. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-7. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3182
34. Akramova, X. (2020). Methods of developing general work skills in mentally retarded students through information programs. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 7(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/697
35. Akramova, X. (2020). Peculiarities of the labor activity of mentally retarded pupils. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/897
36. Akramova, X. (2020). Aqli zaif o`quvchilarda axborot dasturlari vositasida umumiy mehnat ko`nikmalarini shakllantirish metodikasi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 15(1). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/916
37. Akramova, X. (2020). Замонавий мультимедиа воситаларидан фойдаланиш - муваффакият гарови . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(12), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3162
38. Akramova, X. (2020). Мактабгача ёшдаги болалар билан олиб бориладиган ижтимоий педагогик фаолият технологияси. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/3994
39. Akramova, X. (2020). Mehnat darslarida aqli zaif bolalar nutqini o`stirishning o`ziga xosligi. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(16), 1-5. извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/4025
40. Haqberdiyev, Jamoliddin. (2020). The importance of modern technical devices in the development of hearing. *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(64). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6183
41. Haqberdiyev, Jamoliddin. (2020). Болаларнинг мактабга психологик тайёргарлиги масалалари . *Архив Научных Публикаций JSPI*, 1(70). извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6303
42. Haqberdiyev, Jamoliddin. (2020). The importance of cochlear implant in the

educational system of children with hearing disorders .*Архив Научных Публикаций JSPI, 1(80).* извлечено от https://science.i-edu.uz/index.php/archive_jspi/article/view/6742

43. Majidov, J. (2020). ПРОФЕССИОНАЛ ФУТБОЛ ЖАМОАЛАРИДА “ТРЕНЕР–СПОРТЧИ” ТИЗИМИДАГИ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

44. Majidov, J., & Majidova, G. (2020). SHAXS IJTIMOIIY TARAQQIYOTIDA OILA MUHITINING O'RNI. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

45. Majidov, J. (2020). PSYCHOLOGICAL CRITERIA OF THE LEADER PERSONALITY. *Архив Научных Публикаций JSPI.*

46. Majidov, J. (2020). Социальный интеллект как совокупность способностей, обеспечивающих адаптацию личности в обществе. *Архив Научных Публикаций JSPI.*